

ПЕРЕДУМОВИ, ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРОГРАМИ «ПАРТНЕРСТВО ЗАРАДИ МИРУ»

З моменту створення Північно-Атлантичного Альянсу у міжнародних відносинах з'явилося дуже багато суперечностей, щодо членства, співпраці чи опозиції до цього міжнародного органу. Проблема співдружності з Альянсом прийняла великого масштабу з початку 1980-х, коли в міжнародній практиці з'явилося поняття «Інформаційна війна» та існує й досі. На жаль тоді опозиційний до НАТО блок не зміг прилаштуватись до новітніх технологій, тому і відстав у геополітичному розвитку. Пізніше з'являється багато технологій впливу, однією з яких стали програми співпраці між мілітаризованими об'єднаннями.

Так у січні 1994 року в Брюсселі під час зустрічі глав держав та урядів країн-членів НАТО була прийнята програма «Партнерство Заради Миру», котра, як планувалося, «буде сприяти формуванню нових відносин в галузі безпеки між Північноатлантичним союзом та його партнерами в ім'я миру»[1, 69]

Програма «Партнерство Заради Миру» надає можливість союзникам НАТО співпрацювати зі своїми партнерами, котрі не входять до Альянсу, по багатьох напрямках воєнної та оборонної діяльності.

«Партнерство Заради Миру» розглядається НАТО як ключовий фактор в розвитку відносин між Альянсом та країнами-учасницями ПЗМ, оскільки ця програма розширює та активізує політичну та воєнну співпрацю в Європі, підвищує стабільність, зменшує загрози миру та зміцнює створені зв'язки.

На сьогоднішній день програма «Партнерство Заради Миру» може запропонувати партнерам можливість брати участь в більш ніж 24 галузях співпраці, в тому числі допомогу в зміцненні демократичного контролю над

збройними силами, боротьбу з тероризмом, надзвичайного цивільного планування та багато іншого.

Метою даного дослідження є з'ясувати передумови, історію виникнення та розвиток програми «Партнерство заради миру».

У період між 1945 та 1949 рр. держави Західної Європи та їхні союзники в Північній Америці з тривогою спостерігали за експансіоністською політикою СРСР. І з огляду на проголошені ідеологічні цілі КПРС стало очевидно, що всі заклики до поваги Статуту ООН та міжнародних домовленостей, які були досягнуті наприкінці війни, не гарантували суверенітету та незалежності. Ці побоювання посилились після того, як багатьом країнам Центральної та Східної Європи були нав'язані недемократичні форми правління, жорстоко придушувались будь-які прояви опозиції, зневажались елементарні права людини, громадянські права і свободи [2, 158].

Між 1947-м та 1949 роками сталися події, які примусили серйозно замислитись над цими проблемами. Йдеться про пряму загрозу, яка нависла над суверенітетом Греції, Норвегії, Туреччини та інших західноєвропейських країн, про державний переворот у Чехословаччині 1948 року, про блокаду Берліна, розпочату в квітні того ж року. Підписання у березні 1948 року Брюссельського договору стало свідченням рішучості п'яти західноєвропейських держав: Бельгії, Великої Британії, Люксембургу, Нідерландів, Франції – створити спільну систему оборони та зміцнити взаємні зв'язки таким чином, щоб більш ефективно протистояти ідеологічній, політичній та військовій загрози своїй безпеці.

Згодом відбулися переговори з США та Канадою щодо створення єдиного Північноатлантичного альянсу на засадах гарантій безпеки та взаємних зобов'язань між Європою та Північною Америкою. Держави, що підписали Брюссельський договір, запросили Данію, Ісландію, Італію, Норвегію і Португалію взяти участь у цьому процесі. Кульмінацією цих переговорів стало підписання Вашингтонського договору в квітні 1949 року,

що започаткував спільну систему безпеки на основі партнерства цих дванадцяти країн. У 1952 році до договору приєдналися Греція і Туреччина. Федеративна Республіка Німеччина вступила до Альянсу у 1955 році, а Іспанія стала членом НАТО в 1982 році Польща, Угорщина і Чеська Республіка приєдналися до НАТО в 1999 році.

З дня створення Альянсу минуло більше півсторіччя. Протягом більшої частини цього часу НАТО було зосереджене на забезпеченні оборони і безпеки держав – членів. Сьогодні це завдання залишається основним, але центр уваги змістився.

Засоби, за допомогою яких Альянс втілює свою політику безпеки, включають утримання військової потужності, достатньої для запобігання війни та забезпечення ефективної оборони; забезпечення потенціалу, необхідного для врегулювання криз, які можуть впливати на безпеку країн-членів; активне сприяння діалогу з іншими державами; розвиток нового, ґрунтованого на співпраці, підходу до європейської безпеки, включаючи заходи, спрямовані на досягнення нових успіхів у сфері контролю над озброєннями та роззброєння.

У листопаді 1989 року було повалено Берлінський мур, що стало символом закінчення «холодної війни». За дуже короткий період у Центральній та Східній Європі відбулися значні зміни, і перед НАТО постали зовсім нові проблеми і завдання в галузі безпеки.

Що можна було зробити, аби не втратити можливість нового, позитивного розвитку системи безпеки Європи після протистояння «холодної війни»? Які кроки необхідно було зробити для відновлення нормальних відносин між усіма країнами Європи, між Сходом та Заходом?

Лідери держав Альянсу відповіли на ці запитання на Лондонському саміті в липні 1990 року: вони подали руку дружби колишнім супротивникам і запропонували всім країнам Центральної та Східної Європи нові відносини співпраці. Ці глобальні зміни знайшли відображення в новій стратегічній концепції Альянсу, яка була затверджена в листопаді 1991 року і свідчила

про нові широкі погляди на проблеми безпеки. В грудні 1991 р. Була створена Рада північноатлантичної співпраці (РПАС), яка стала форумом для проведення консультацій з метою зміцнення взаємодовіри. Перед Альянсом відкрились безпрецедентні можливості досягнення своїх цілей суто політичними засобами.

Відразу після закінчення «холодної війни» під час консультацій РПАС обговорювались проблеми безпеки, які були наслідком «холодної війни». Були також ініційовані заходи політичної співпраці у вирішенні інших питань безпеки і оборони. РПАС відкрила нові шляхи співробітництва в багатьох галузях, проте, головна увага приділялась багатосторонньому політичному діалогу і недостатньо забезпечувала розвиток індивідуальних відносин між окремими країнами і НАТО [3, 63].

Ініціатива «Партнерства заради миру» (ПЗМ) була замислена адміністрацією США та висунута на Брюссельському саміті 10 січня 1994 року. Її розглядали та критикували, як засіб вирішення протиріч серед політики включення та виключення, котру вирішила проводити НАТО в своєму просуванні на Схід. НАТО запропонувала усім членам РБСЄ проводити заходи націлені на воєнну співпрацю в рамках РПАС. В ПЗМ бачили засіб полегшення інтеграції нейтральних та неприєднаних західно та східноєвропейських країн в стратегію НАТО. ПЗМ полегшило б розширення НАТО уникаючи остаточного виключення неперспективних членів «нової» Європи і навіть проклало б шлях до «особливого поглибленого діалогу» з Росією. ПЗМ було націлене на посилення впливу НАТО не тільки на Західну, а й на Східну Європу, переконавши ряд західних нейтральних країн, таких, як Фінляндія чи Швейцарія, співпрацювати з Північноатлантичним альянсом [4, 6].

Програма «Партнерство заради миру» – основна програма практичної двосторонньої співпраці між НАТО і окремими країнами-партнерами, яка стала значним кроком на шляху до подальшого розвитку процесу

співробітництва між цими країнами. В 1997 році було створено Раду євроатлантичного партнерства (РЄАП), яка стала наступницею РПАС.

Рада євроатлантичного партнерства об'єднує членів НАТО і партнерів (загалом 46 країн) у форматі багатостороннього форуму для проведення діалогу і консультацій з питань політики і безпеки.

Прийняте рішення щодо створення РЄАП віддзеркалювало необхідність вийти за межі досягнень Ради північноатлантичного співробітництва і створити форум для обговорення питань безпеки, який дав би можливість розвитку вдосконаленої і більш оперативної системи партнерства, що відповідала б дедалі складнішій системі відносин, які розвивалися між партнерами в межах ПЗМ.

Окрім короткострокових консультацій в РЄАП з поточних питань політики і безпеки, відбувається і процес довгострокових консультацій та розвитку співробітництва в багатьох галузях.

Більшість країн-партнерів мають свої дипломатичні місії в штаб-квартирі НАТО в Брюсселі, що полегшує регулярне спілкування і дає можливість проводити консультації щоразу, коли в цьому виникає потреба. Засідання РЄАП проводяться щомісяця на рівні послів, щорічно на рівні міністрів оборони і закордонних справ та начальників штабів, а також час від часу – на найвищому рівні. З 2005 року проводяться щорічні засідання нового Форуму з питань безпеки у рамках РЄАП з метою обговорення важливих питань безпеки і розробки найбільш ефективних шляхів їх розв'язання спільними зусиллями [5, 9].

Процес розвитку партнерства передбачає налагодження діалогу і взаєморозуміння між усіма зацікавленими країнами, багато з яких були супротивниками, оскільки належали до альянсів, що перебували у конфронтації, або мали тривалі суперечки регіонального, територіального, політичного, етнічного або релігійного характеру [6, 20].

Подальші кроки для поглиблення співпраці між НАТО і країнами-партнерами були зроблені на Празькому саміті 2002 року. Після проведення

комплексного аналізу роботи РЄАП і програми «Партнерство заради миру» були вироблені рекомендації щодо розвитку політичного діалогу з партнерами та їх активнішого залучення у процесі планування, реалізації та контролю тих заходів, в яких вони беруть участь [7, 8].

У Празі був запропонований новий механізм співпраці – План дій партнерства. Першим був План дій Партнерства проти тероризму, який, замість готового списку заходів на вибір, дає Альянсу можливість надавати конкретну допомогу заінтересованим партнерам, які потребують структурної підтримки внутрішніх реформ, зокрема, в галузі безпеки і оборони, відповідно до потреб і обставин.

Прогрес, досягнутий у Празі, був доповнений рішеннями Стамбульського саміту (червень 2004), спрямованими на зміцнення євроатлантичного партнерства і подальшу конкретизацію ключових завдань, які мають відповідати потребам і можливостям країн-партнерів. План дій партнерства щодо розбудови оборонних інституцій був розроблений для підтримки зусиль партнерів у розвитку ефективних і демократично підзвітних оборонних інституцій [8, 8].

Було прийнято рішення щодо особливої уваги, яку необхідно приділити співпраці з партнерами з двох стратегічно важливих регіонів, а саме: на Кавказі (Вірменія, Азербайджан і Грузія) та у Центральній Азії (Казахстан, Киргизька Республіка, Таджикистан, Туркменістан та Узбекистан) [9, 55].

На Празькому саміті в листопаді 2002 року були ухвалені Індивідуальні плани дій партнерства (ІПДП) призначені для країн, що мають політичну волю і можливості поглиблення відносин з НАТО. Ці плани розраховані на два роки і спрямовані на об'єднання різних механізмів співпраці з Альянсом, з особливим наголосом на підтримці розвитку національних реформ.

Два раунди розширення НАТО, які пройшли у 1999 та 2004 роках, змінили баланс між членами Альянсу і партнерами. У березні 2004 року партнерів залишилось менше, ніж членів Альянсу і вони представляли собою досить неоднорідну групу країн. Ця група включає в себе балканські країни,

що все ще мали подолати проблеми минулого, стратегічно важливі, проте недостатньо розвинуті країни Кавказу та Центральної Азії, а також нейтральні держави Західної Європи. Деякі з цих країн перебувають у процесі розвитку власних збройних сил і структур оборони, в той час як інші вже зараз можуть робити вагомий внесок в операції під проводом НАТО і можуть запропонувати іншим партнерам дорадчу, навчальну і практичну допомогу у різних галузях [10, 35].

Сьогодні 20 країн-партнерів проводять регулярні консультації з 26 членами Альянсу у форматі РСАП, який дає можливість поглиблювати співпрацю у вирішенні багатьох питань оборони і безпеки. Вони часто проводять спільні військові навчання та взаємодіють, військові країн-партнерів беруть участь у миротворчих операціях НАТО, члени Альянсу і партнери спільно виконують завдання в межах боротьби з тероризмом. На момент закінчення холодної війни ніхто не міг передбачити такі глобальні зміни в розвитку євроатлантичного стратегічного середовища.

Десять країн-партнерів стали членами Альянсу. Чеська Республіка, Угорщина та Польща приєдналися до Альянсу в 1999 році, а в 2004 до НАТО вступили Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина і Словенія. З квітня 2009 року членами НАТО стали Албанія та Хорватія [2].

До основних механізмів діяльності НАТО належить проведення регулярних консультацій з країнами-партнерами в Раді євроатлантичного партнерства (РСАП), яка забезпечує загальний політичний формат для відносин з партнерами. Кожна країна-партнер також має можливість розвивати індивідуальні відносини з Альянсом у межах програми «Партнерство заради миру», що є програмою практичної співпраці і заходів, з яких партнери можуть самі обирати ті напрямки, які відповідають їхнім пріоритетам. Ці два основних механізми партнерства стали невід'ємними складовими євроатлантичної архітектури безпеки.

Отже, під час «холодної війни» діяльність НАТО була направлена проти своїх супротивників, але вже з 1984 року цілі Альянсу були переглянуті і

НАТО взяв шлях до співпраці з країнами, які ще нещодавно були ворогами. У 1994 році була відкрита програма співпраці та обміну інформацією «Партнерство заради миру», яка і стала ядром для об'єднання, та шляхом для інтеграції у Північно-Атлантичний Альянс.

Література

1. Партнерство заради миру // Довідник НАТО. – 2001. – С. 69-94. – Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/other/ukr/handbook/2001/hb0003.htm>. 2. Історія міжнародних відносин і зовнішньої політики. ХХ – початок ХХІ ст.: Навч. посіб. 2-ге вид., без змін. – К.: КНЕУ, 2008. – 368 с. 3. Алексеев А. Н. Новое измерение Североатлантического союза / А.Н. Алексеев // Международная жизнь. – 1992. – № 1. – С. 63-72. 4. Партнерство заради миру як загальноєвропейська перспектива // Урядовий кур'єр. – 1995. – 25 травня. – С. 6. 5. Рада євроатлантичного партнерства // Безпека через партнерство (брошура). – 2005. – С. 9. 6. Сорос Д. «Партнерство во имя мира» и будущее НАТО // Год планеты: Экономика. Трибуне предпринимателей. Банки. Культура. / Д. Сорос – М.: 1994. – С. 20. 7. Заява групи об'єднаних європейських лівих в Раді Європи про розширення НАТО на Схід // Голос України. – 1997. – 1 лютого. – С. 8. 8. Кристофер У. Про НАТО і майбутнє Європи / У. Кристофер // Урядовий кур'єр. – 1996. – 15 червня. – С. 8. 9. Козин В. Новые измерения НАТО / В. Козин // Международная жизнь. – 1993. – № 3. – С. 54-63. 10. Ивашов Л. Что несет миру расширение НАТО на Восток / Л. Ивашов // Власть. – 1996. – № 9. – С. 35.